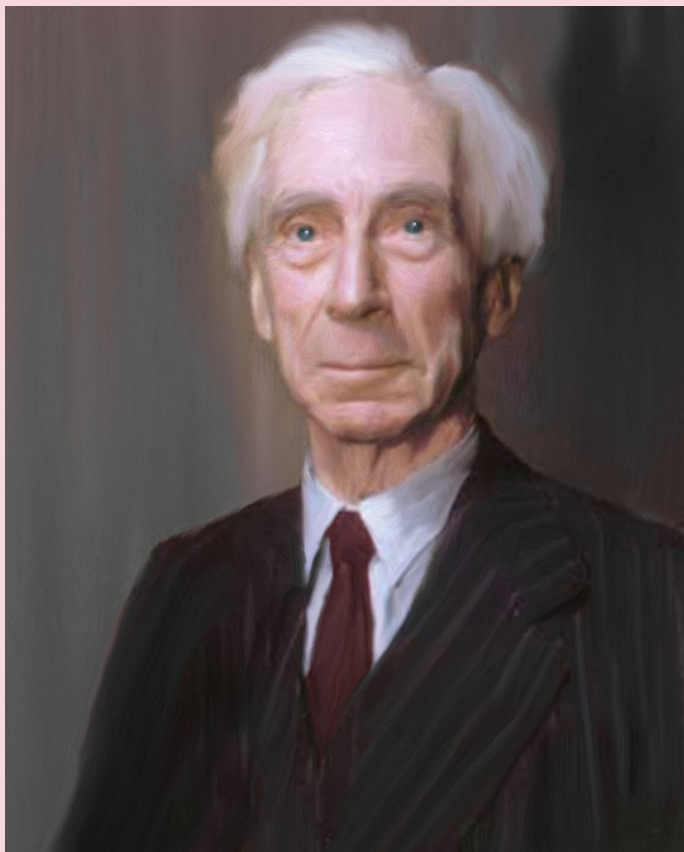

BERTRAND RUSSELL

ARISTOKRAT DUCHA A ROZUMU

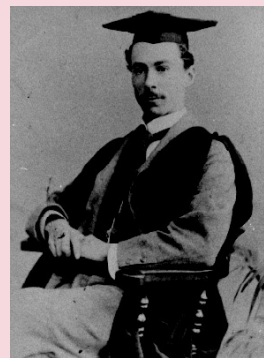
Kuloárne debaty

Na kongresoch sa veľa hovorí. Jeden z účastníkov počul, že z nepravdivého výroku možno odvodiť akýkoľvek iný výrok. Poprosil vedľa stojaceho muža, aby z tvrdenia $2 + 2 = 5$ vyvodil dôsledok, že on, opýtaný a pozorný logik, je pápežom. Odpoveď bola rýchla a stručná: *Odčítajme od každej strany tejto rovnosti 3. Dostaneme $1 = 2$, pápež a ja sme jednou osobou. Ak vy tvrdíte, že ja nie som pápežom, tak pápež a ja sme dve rôzne osoby. Avšak vzhľadom na to, že $1 = 2$, pápež a ja sme jednou osobou.* Bystrým a vtipným riešiteľom nečakanej otázky bol lord **Bertrand Arthur William Russell** (1872 – 1970), jedna z najvýznamnejších osobností 20. storočia. *Každý, kto sa zaoberal akoukoľvek tvorivou prácou, skúsil v menšom stupni stav mysle, keď sa po dlhej práci prejaví v okamžitej nádhre pravda alebo krása – môže to byť v súvisi s niečím úplne malým, alebo sa to môže dotýkať celého vesmíru. Myslím si, že najlepšie tvorivé práce v umení, vede, literatúre, filozofii vznikli v takomto okamihu.*

Komplikovaný životný osud

Jeho rodičia boli šľachtického pôvodu. Bertrand Russell sa narodil 18. mája 1872 v Trellecku v Anglicku. Nemal šťastnú mladosť. Dvojročnému mu zomrela matka a sestra, štvorročný stratil otca. Vychovávala ho babička. Základné vzdelanie dosiahol súkromným štúdiom. Na Trinity College v Cambridgei študoval matematiku a filozofiu. Mal výnimočné nadanie. Jeho učiteľ A. N. Whitehead spolu s ním napísal jednu z najvýznamnejších vedeckých publikácií minulého storočia

– *Principia mathematica*. Po ukončení štúdia nemal B. Russell stále zamestnanie, robil prednáškové kurzy na anglických a amerických školách. Bol profesorom v Cambridgei, ale za napísanie protivojnového letáka ho pokutovali a zbavili miesta. Neskôr, za iný článok, bol aj uväznený. Po prvej svetovej vojne nemal žiadne trvalé miesto, veľa cestoval a prednášal. Do Cambridgeu sa vrátil v roku 1944. Jeho veľmi dlhý a činorodý život skončil 2. februára 1970 v Penrhendendraethe vo Walese.

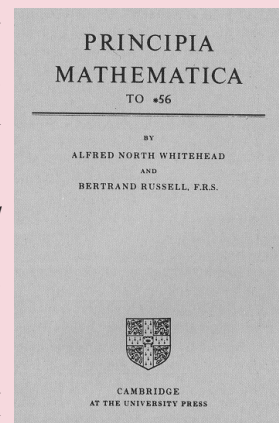

Aj keď možno ironicky chápal lásku ako východisko z osamelosti, jeho život ovládali tri vášne: Túžba po láske, snaha o poznanie a súcit s trpiacimi. *Láska a poznanie ma viedli k nebesiam. Ale súcit ma vždy vrátil späť na zem. Echá výkrikov bolesti sa odrážali v mojom srdci. Vyhladované deti, obeť mučenia tyranmi, bezmocní starí ľudia, to nenávidené bremeno ich synov, a celý svet osamelosti, chudoby a bolesti sa vysmievajú tomu, čo mal byť ľudský život. Chcem zmierniť toto zlo, ale nemôžem, a tak tiež trpím.* Životom a dielom sa zapísal do dejín ako matematik, logik, filozof, sociálny kritik a verejný činiteľ.

Sledoval spoločenské dianie v celom svete. Keď videl nebezpečenstvo vojny alebo krutý útlak, posielal varovania a protesty. Bol spoluzakladateľom a prvým prezidentom Pugwaského hnutia vedcov za mier. Za mnohostranné a významné diela, v ktorých zastával humanistické ideály a slobodu myslenia, dostal Nobelovu cenu za literatúru (1950). *Moje spoločenskovedné a politické eseje sa zamerali na znižovanie krutosti a nevedomosti v ľudských záležitostiach. Moje abstraktnejšie state vyvierajú zo snahy o poznanie, z hľadateľstva, ktorému sa nekladú žiadne zábrany. Takejto činnosti prikladám najväčší význam: je podstatná pre každý trvalý pokrok vo svete.*

Hlbšie k základom

Mužný vek zasvätil logike a filozofii matematiky. Je pravda, že raz po skúške z matematiky na univerzite predal všetky matematické knižky a zaprisahal sa, že matematiku študovať nebude. Vzdal sa však toho nepremysleného predsavzatie a dokonca vypracoval dizertáciu z geometrie, ktorú vydal pod názvom *Úvahy o základoch geometrie*. Spoznal, že logika je základom každej filozofie. Medzi matematikou a filozofiou sa rozvíjala jeho práca *Princípy matematiky* i *Úvod do filozofie matematiky*. Trojväzkové monumentálne dielo *Principia mathematica* (1910 – 1913) zavýšilo výskum v oblasti matematickej logiky a spresnilo všeobecnú logicko-jazykovú stránku základov

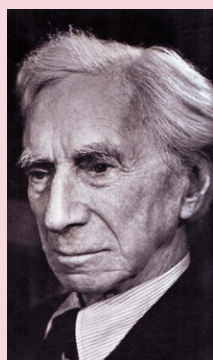

matematiky. Rozsah rukopisu bol taký veľký a objemný, že ho autori, Russell a Whitehead, priviezli do nakladateľstva na vozíku. Napriek finančnej pomoci univerzity museli však obaja doplatiť na prvé vydanie kníh čiastku 100 libier. Dielo sa stalo neoddeliteľnou súčasťou výstavby formalizovaných vedeckých systémov s modernou logickou symbolikou.

Je ťažké opísať nesmiernu Russellovu erudíciu. Svojimi prácami zasahoval do ekonómie, etiky, filozofie, sociológie, psychológie, politiky i histórie. Brilantný umelecký i odborný štýl mu umožňoval vyjadriť hlboké myšlienky jasne a prehľadne. Naznačme jeho bohatú publikačnú činnosť: *Princípy sociálnej reformy; Cesty k slobode; Analýza ducha; O výchove; Ako si vyrobiť šťastie; Výchova a spoločenský poriadok; Filozofia a politika; Ľudské poznanie, jeho rozsah a hranice; Nové nádeje na zmenu sveta; Etika a politika v ľudskej spoločnosti*. Preukázal, že *schopnosť rozumne využívať voľný čas je znakom najvyššieho stupňa kultúry*.

Skúmaný zápas o poznanie

Russell vynikal vyhraneným zmyslom pre triezvy a jasný spôsob myslenia a vyjadrovania sa. Prispel k rozvoju modernej matematickej logiky. Odvodzoval aritmetické pojmy z logiky, pomocou teórie kategórií riešil antinómie teórie množín. Vytušil, že *logika je mladostou matematiky a matematika je mužným vekom logiky*. Rozvinul metodológiu logicizmu – predstavu, že matematika je súčasťou logiky. Filozofiu chápal ako logiku vied. Rád

zdôrazňoval, že *v matematike nezáleží tak na výsledku, ako na ceste, po ktorej sa k nemu došlo*. Týmto otázkam sa venoval v dielach *Analýza myslenia, Logický atomizmus, Skúmanie zmyslu a pravdivosti, Logika a poznanie*.

Filozofia sa viac ako ktorákoľvek konkrétna veda zaoberá vzťahmi rôznych vied a možnými konfliktmi medzi nimi. Filozofia sa zvlášť nemôže zmieriť s konfliktom medzi fyzikou a psychológiou alebo medzi psychológiou a logikou. Svoje vedecké názory Bertrand Russell ustavične rozvíjal, pretváral a menil. Niektoré jeho pedagogické a etické myšlienky boli sporné, s viacerými filozofickými a politickými závermi mnohí nesúhlasili. Vždy to však boli bystré a metodicky podnetné postrehy. Nezakrýval svoje omyly a slabosti. Raz sa vyjadril: *Smutné je, že hlupáci sú takí sebaistí, a ľudia múdri takí plní pochybností... Som presvedčený, že vedecké poznanie nikdy nemôže spôsobiť zlo. Tvrdím však, a to veľmi dôrazne, že poznanie neporovnateľne častejšie prináša úžitok ako škodu, a strach z poznania je oveľa škodlivejší ako poznanie*.

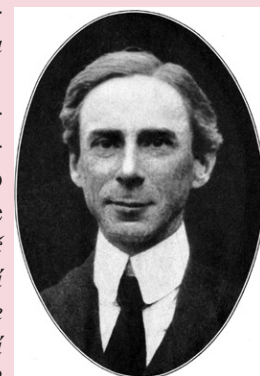
Mocou slova

Moje spoločenskovedné a politické eseje sa zamerali na znižovanie krutosti a nevedomosti v ľudských záležitostiach. Moje abstraktnejšie state vyvierajú zo snahy o pozna-

nie, z hľadačstva, ktorému sa nekladú žiadne zábrany. Takejto činnosti prikladám najväčší význam: je podstatná pre každý trvalý pokrok vo svete. Nebol tradičným aristokratom. Zdedený majetok daroval niekoľkým inštitúciám, živil sa literárnou činnosťou. Od vydavateľov svojich kníh žiadal, aby jeho rodový titul neuvádzali. Zostal len šľachticom ducha a rozumu. Zaradil sa medzi najnadanejších, najvšestrannejších a veľmi humánnych mužov dejín. Upozornil nás: *Ak zostane svet naplnený zlobou a závišťou, bude tým hroznejší, čím bude vedeckejší*. Zdá sa, že musíme, naozaj a smrteľne vážne, spájať vedu s láskou, aby ľudskosť nachádzala silu v múdrosti vedy.

Filozof s miernou iróniou

Filozofia je zem nikoho, ktorá sa rozprestiera medzi vedou a teológiou a vystavuje sa útoku z oboch strán. Málokto pochybuje o tom, že by Bertrand Russell nebol podnetným a zaujímavým filozofom. Vie sa aj o jeho známej argumentácii o probléme vtipného dedinského holiča: *Holič vyhlásil vo svojej dedine, že neholí tých mužov, ktorí sa oholia sami, ale oholí zadarmo všetkých mužov, ktorí sa sami neholia. Kto oholí holiča?*

Keby sa holič oholil sám, na základe prvého vyhlásenia sa nemôže oholiť. Ak by sa holič sám neholil, tak sa musí oholiť na základe druhého vyhlásenia. Je v tom akýsi nesúlad, spor.

Uvedieme ešte niekoľko jeho vtipných postrehov:

- *Moderný humor, to je niekedy zatajované zúfalstvo.*
- *Ak sú všetci odborníci zajedno, je na mieste opatrnosť.*
- *Kde-kto vďačí za svoje úspechy radám, ktoré neuposlúchol.*
- *Málokto ľudia môžu byť šťastní bez toho, aby nenávideli nejakú osobu, národ alebo tvora.*
- *Ak je múdrosť v živote zbraňou, hlúposť býva obvykle dobrým pacientom.*
- *Väčšina ľudí radšej zomrie, než aby myslela. A aspoň raz v živote to aj urobí.*
- *Keď sa k láske primieša aj majetok, stráca svoju životodarnú moc a požiera osobnosť.*

Bez irónie však berieme jeho výrok: *Je nebezpečné predpokladať, že opozícia proti autorite je už sama osebe zásluhou a že neobvyklé názory musia byť nevyhnutne správne*.

Dušan Jedinák

